

Jakob Kelemina, Ljubljana:

Popa Dukljanina „Libellus Gothorum“ (I-VII).

Studija o starogermanskih spominih v naši zemlji

I. Razprava je zamišljena kot komentar k uvodnim poglavjem barskega Letopisa¹ s posebnim ozirom na morebitne gotske ali germanske tradicije v njem. Pričakovati smemo, da bo v kroniki, ki si pridaja ime „Libellus Gothorum“, kaj več gotskega kakor pa samo naslov. Prej pa ko se lotimo tega dela, bomo razbrali, neodvisno od kronike, gotske in germanske starine naše zemlje, da si tako ustvarimo za nadaljnjo razpravo nekako podlago. Nekaj takih spominov na gotski vek balkanske zemlje je bilo mogoče znanih tudi kronistu samemu in vplivalo na njegovo pojmovanje zgodovinske materije, ki jo prikazuje. Na drugi strani ne smemo podcenjevati vpliva literarnih tradicij onih časov: o tej točki bo govora pozneje.

V razpravi se bomo omejili na starine, ki jih nahajamo v lastni zemlji. Vprašanje o germansko-slovanskih odnosih v Zakarpatju je gotovo upravičeno, a bi moralo tvoriti predmet posebne razprave. Naj omenim na kratko nekaj točk, ki zadevajo filologijo. Poskusi, da se izvede narodno ime „Hrvaty“ iz germanske osnove, niso dovedli do uverljivega rezultata. Prišvarek, ki ga ima gotsko pleme pri Anglosasih in Skandinavcih — staron. Hraithgutar, staroangl. Hrædhas, Hrædhas, Hrædgotan- ne pride v poštev, Vasmer (gl. op. 4). Etimologija teh besed sicer tudi ni jasna in možnost, da imamo pred seboj negermanske elemente, je podana; a dokaz, da izvirajo ti vzdevki in ime Hrvat iz nepoznanega tretjega jezika, bi bil težak. Hrvaško ime pri Staroangležih nam je zaenkrat znano v oblikah Horigti, Horiti, Horoti (Alfred, Oros.). O lat. Carpathi, stisl. Harfadha in harvatъ glej Mikkola, Afslph, 42 88. Etimologija „visi v zraku“.

K starejšim razlagam besede „kasęgъ“, ki živi v slovanskih jezikih kot apelativ (Edlinger), ne kot ethnicon, je pridružil Vasmer² še eno iz germanskega (angleško, švedsko) gentilnega imena „Kasing“, — Končno je opozoril Rozwadowski³ pri narodnem imenu „Dudlębъ“

na možnost razlage iz germanščine. A preidimo k domačim stari-
nam. Od materiala, ki sem ga predložil v svojem prvem članku⁴, je
prestala, mislim, kritično preizkušnjo ena točka, namreč da se je
ohranilo ime „Got“ v nekih naših topičnih nazivih. Slovanska oblika
je *gъtъ, subst., *gъtъskъ, adj. Najbolj so nam iz virov poznani odnosi
v nekdanji Liburniji. Tukaj je morala obstajati neka večja naselbina,
ki je imela mogoče ime *Gotiscum, *Gotisca; kraje takih imen našteva
Gamillscheg, I, 306. Ravenski geograf pozna v Liburniji Puplicsa,
Publiscsa. Naselbina je dala ime pokrajini, nazvani v srednjem veku
„terra Geczka, Geccha“ etc; pri Konstantinu Porfirogenetu Γουρζηκά,
var. Γουρζησκά (Zeuss 591.). Goduscani, Guduscani so v frankovskih
virih 9. stoletja uporno pleme v sklopu Bornove države; domača
oblika je danes Gačanin, Gatačanin, pa tudi Gatanac, in adj. gatanski⁵,
gatački. Vasmer naglaša proti Hauptmannu, da je v osnovi teh besed
*gъtъ in ne *gъdъ. — Glede imena reke Lika treba pripomniti, da se
ne more vezati s keltskim Licus, Lech⁶, ker kažejo starejše oblike
na osnovo *lūk- : v glagolskem prepisu imamo Luka⁷, v ogrski listini
l. 1352. „Leuka in regno Chroaciae“. Iz lokativa *licě je stvoril Kon-
stantin akuzativ Λιτζαν (Skok, Nast. Vjesnik 24 (1916), 663). Ako
najdemo pri Konstantinu na istem mestu akuz. Κριβασαν, smemo
analogno tudi nastaviti lokativ *kъrbasě in nom. *kъrbaha; v glagol-
skem zapisu kъrbava, v ogrskih virih Corbavia. Ostane torej kot
siguren spomin gotske dobe Gacka. Prokopijeva beležka (Bell. get.
ed. bonn. II, 38), da je l. 537/8 general Konstantinijan mirnim potom
pridobil Gote v Dalmaciji in Liburniji za Bizanc, nam razjasni,
kako da se je gotski element tukaj ohranil. Vprašanje je seveda, ali
so to bili pristni Gotje ali samo njih sarmatski zavezniki, ker tudi
ti so si lastili gotsko ime⁸

Glede pokrajinskega imena Merania je treba upoštevati: 1) da
se javlja naziv Merania⁹ etc. v historičnih listinah med leti 1152—1260
in pomeni del hrvaškega Primorja od istrske meje do Rječine pri
Sušaku: Hauptmann, o. c. 113. — 2. Nemške kronike srednjega veka
rabijo izraz Měran za Dalmacijo, tako n. pr. Sächsische Weltchronik
(c. 73: Dalmacia, dat nu hetet Mereren, var. Meran), c. 30. —
3. Neodrejena je raba iste besede v nemških epih in narodnih tradi-
cijah. V znanem mestu Kronike cesarjev (1147 Ain vurste was dô zu
Měran) smemo misliti, recimo, na Istro; drugod je pomen neizvesten
S filološke strani moremo pripomniti: v pisavi Marania (1202, 1257)
je podan stslov. -ě- kot -a- tako kakor v dad: děd; glej P. Skok, Čas.
za slov. jez. knjiž. in zgodovino, VIII, 118 s. — V pisavi Meirania

(1194) je pisan stsl. -ě- po načinu dalmatinskih listin z -ei-. Že Heinzel je v tej zvezi opozarjal na krajevno ime territorium Meirane južno od Zadra, danes Miranje. Akad. Rječnik, ki opozarja še na dva druga kraja tega imena, tolmači Miranje kot neutrum sg., genitiv Miranja. Mogoče je pa misliti na n. sg. *Měrjaninъ, pl. *Měrjane. Nadalje imamo še severnoslovansko krajevno ime Meerane pri Glauchau, prvotno: (das) Mer, ZsfdPhil VIII, 440. V osnovi je povsod etymon neznanega izvora *mēr. Na drugi strani imamo znane nazive za Gote: Mergoti, staroangleško Mæringas etc. Podstavo mēr- v Mergoti lahko vežemo z germanskim deblom *mairia N. Grenzmark; staronordijsko landamæri, N. Grenzscheide, sr.-nizozemsko mēre, Grenzpfahl i. sl. Goti, nazvani *Mairiggôs, Kluge, Stammbildungslehre § 27a, bi bili torej mejaši, čuvarji meje, ali pa Goti, živeči v mejah (rimskega cesarstva), kakor n. pr. oni vzhodni Goti, ki so se okrog l. 380 vselili v Prvo Panonijo in postali rimski „foederati“, glej pozneje. Mogoče je pa tudi računati s slovansko podstavo in to bi kazalo na stare zveze med Goti in jadranskimi Sloveni, Hrvati. Vsekakor je nemški Mērân tvorjen s slovanskim sufiksom — janinъ.

V Bosni, v banjaluškem okrogu, beleži Akad. Rječnik 2 krajevni imeni Gačani; verjetno oddaljena postojanka liburnskih Guduscanov (Vasmer l. c. 336).

V Hercegovini ob nekdanji vzhodnogotski in bizantski meji, najdemo spet Gacko (danes kraj in polje),¹⁰ nazvano tudi Metohija in kraj Anagastum, Onogošte, danes Nikšići. Ime Gacko se etimološko ne sme ločiti od prej navedenega; pri Onogoštu je že Jireček spominjal na gotsko osebno ime Anagasts. Pri Popu Dukljaninu (stran 327, 453) pripadata župi Gacko in Onogošte k pokrajini Podgorje, lat. Submontana; ta tvori eno polovico dioklitske države; druga je pa „regio Zentae“. Raško zemljo imenuje Toma Arhidiakon „terra Getarum (var. Gothorum, Gotorum) que nunc Servia seu Rascia nuncupatur“ (Šišić, ed. 50).

Ob Donavi od Beograda do Železnih vrat so bili naseljeni od l. 512. kot mejni stražarji severno-germanski Heruli, pleme, ki je imelo po Müllenhoffu s Slovani slične poteze. Sporočeno nam je nekaj imen njihovih stražarnic in postojank kakor Skulkoburg¹¹ i. dr. Zeuss¹² navaja (s. 484) neko mesto iz Paula Diacona, iz katerega bi izhajalo, da so bili *Brenti* bodisi s Heruli tesno spojen narod ali pa celo njih podrazdelek. Zeuss in za njim Much smatrata, da je Brenti dotičnega mesta koruptela za Heruli. Ta trditev se dozdeva pre nagljena, ker se povrača isto ime tudi drugod. Beowulf imenuje

na štirih mestih germansko pleme *Brondingas*, iz brand — nom. plur. in njihovega kneza *Breca*; pozna jih tudi *Widsidh*¹³ (v. 25); imenuje jih obenem z Warni, Wernas, lat. Varini, kojih najstarejša domovina je menda bila v Holsteinu. Brondinge stavi Much na otok Rujan, a Markwart misli na Brante (Brende, Brandinge). Sredi slovanskega plemena Havolcev (Heveller, Hevelder) ali Stodoranov najdemo izza 8. stoletja grad Brenna —, Brendan —, Brandanburg. Dvojna oblika imena Brendi: Brenni se da razložiti iz stare asimilacije *nd > nn*, ki jo najdemo n. pr. v frizijskem, starosaškem jeziku. Eden najbolj znanih primerov¹⁴ je beseda *panding, panning, pënnig; stvn. pënninc je izposojenka iz teh narečij, pa tudi slovanski pëngędzь. Prvotno torej Brenti niso bili severno germansko pleme.

S temi Brenti etc. smemo vezati Praedenecente, ki so nam najbolj poznani iz Ann. Franc. ad a. 824: „Abotriti qui vulgo Praedenecenti vocantur et contermini Bulgaris Daciam Danubio adjacentem incolunt“. Donavska Dakija je pokrajina vzhodno od Beograda, kjer najdemo tudi Herule. Splošno se istovetijo Praedenecenti s poznejšim krajevnim in deželskim imenom Braničevo, biz. Βρανίτζοβα, Βράνιτζα, lat. Brandiez, Brandiz, madž. Barancs, Boroncs. V znanstveni literaturi, ki se bavi s to stvarjo, pogrešam zelo važno latinsko obliko Brundusium, ki jo dokazuje Wallner iz dveh srednjeveških virov: Histor. peregr., Wilken IV, 60 in Tagenov Itinerarium. Z zahrbtnimi napadi na križarje so si Braničevci zasigurali spomin v zapadni Evropi, tako da je med Nemci nastal pregovor: sprejeti koga tako kakor vojaka pri Braničevu (als herman hinz Brandiez). Poskusimo torej filološko raztolmačiti te oblike. Lat. Brundusium in (verjetno Brandiez, — iz) odgovarja slovanski obliki *brędędzь, ki se je spet razvila iz germ. Bronding. Latinsko Praedenecenti je bavarska transkripcija slovanskega *brędenъcъ iz germ. Brending — : slovanski — ę — je podan kakor v bavarskih virih običajno z — ae¹⁵ — ; namesto sufiksa — ędzь < ing je stopil domači sufiks kakor v *kalding : *klaędędzь : kladenac. Mogoče je celo obstajala domača oblika *Branink, prim. ime trdnjave ob Mlavi „Brennikolatz“ t. j. Breninkovac (Zeuss, 615). Osebno ime Branič je spet tvorjeno z domačim sufiksom h germanskemu *branding : *branning.¹⁶ — Drugo ime za Praedenecente, namreč Abotriti, oziroma Osterabtrezi, mogoče kaže na to, da se je to slovansko pleme pridružilo germanskim Brentom. To se je lahko zgodilo v domovini Abodritov, v Meklenburgu.

Ali so pod „Merehani“ bavarskega geografa¹⁷ mišljeni južni Moravani, ni gotovo. — Spomin na Prokopijeve „Gothi minores“

v Moesiji najdemo še v 17. stoletju v prevodu srbske kronike.¹⁸ — Krajevno ime Anagošt na gorljiškem Timoku, ki se navaja v starosrbski državi, je mogoče tudi spomin na mezijske Gote.

V Sremu so se držali do časa Konverzije¹⁹ Gepidi. — Zapadno od Siščanov pozna Prokopij Svabe,²⁰ ki jih je po Hauptmannovem mišljenju kot obmejne stražarje tjakaj postavil Konstantin okoli l. 505. Pozneje jih je odvedel Alboin v Italijo. Ime Bakonjskega gozda na severnem robu jugoslovanskih naselbin ne izvira iz germ. *bökunia, temveč iz slovanskega *bukovina; Elemer Moór, Westungarn im Mittelalter im Spiegel der Ortsnamen. Szeged, 1936, 19. Toda imena rečic Eika, Ikva in Wulka bi naj bila germanska (ib. 94, 106).

Germanskega izvora je mogoče ime Vipava,²¹ germ. *ūpahva, *vypava, „Aufach“. Nemški Wippach, 1086 Wipaci, 1154—6 Vipe, 1185 Wipac; ital. Vipacco predpostavljajo osnovo *vypaha. — Pri hrvaških krajevnih imenih Brgod ni misliti z Vasmerjem (Zsf sl Phil, XIII, 333) na ethnicon Burgund, ker zadostuje Štrekljev pokaz na apelativ hrv. brgud, mjesto izza grada ili sela, furl. borgutt; (Archiv XIV, 517). — V imenih hrvaškega plemstva se germanske osnove ne dajo dokazati; prim. Kačići in longb. Cacco, nomen ducis in Khaco, nom. viri, Čedadski evangelij.²² — Mirogerutići, Rad 35, 137 iz nem. Mërgêr?

Kot *balkanskogermanske* tujke v slovanščini označuje V. Kiparsky²³ one izposojenke iz germanščine, ki se nahajajo samo pri južnih Slovenih, oziroma so na sever zašle potom cerkvene slovanščine; seznam teh besed pri Kiparskem je seveda provizoričen.

Cerkvene zadeve. K doslej znanemu gradivu je pristopila homilija v barbarski latinščini, ki jo je priobčil Morin²⁴ in iz katere je razvidno, da so še v VI.—VII. stoletju v neki cerkveni občini ilirski praznovali spomin treh gotskih mučenicov — Hildaevora, Vihila ali Juhila in Theogenes; pogani (ali Obri) so jih usmrtili v ognju. Neznano je, ali so to arijanski mučenci ali ne. — Slovenci so bili v svoji novi domovini obdani od Germanov, privržencev arijanizma. Izza 11. stoletja se oblikuje misel,²⁵ da so Štajerci, Korošci, Kranjci potomci arijanskih Gotov, ki so bili izgnani iz Akvitanije. Ta bajka je bila poslana v svet pač zato, da se osumniči slovansko bogoslužje, v kolikor se je moglo tu ustaliti, kot arijansko; prim. o tem notico v Excerptum de Karentanis²⁶.

II. Glede teksta popa Dukljanina, h kateremu prehajamo sedaj, je treba pripomniti, da je iz varijant, ki jih Šišić podaja po Orbiniju, Luccariju, Tuberonu etc., razvidno, da je moralo prvotno besedilo Letopisa biti precej drugačno, kakor ga čitamo sedaj; mogoče bi se dal nekdanji tekst iz takih odlomkov vsaj približno restavrirati,

s čimer bi preiskava dobila trdnejšo podlago. V poglavjih, ki jih bomo preiskovali, kaže hrvaška redakcija stare odnošaje mnogo jasneje kakor pa latinska, kjer je neka skrbna roka izpilila nekdanje nesoglasnosti.

Neimenovani duhovnik iz Bara v Duklji, ki je v letih 1184—1200 prevedel svoje mladostno delo v latinščino, imenuje v predgovoru slovansko redakcijo „libellus Gothorum“, latinsko pa „Sclavorum regnum“. Ni važno za nas, ali je naslov „libellus Gothorum“ obsegal celo delo, ali pa samo prvih VII poglavij, ki opisujejo dobo preseljevanja narodov do izumrtja prve, gotske dinastije. Naslov je vzet iz tradicije srednjeveških kronistov²⁷. Tukaj najdemo prav čisto partije, nazvane „liber“ ali „chronica Gotorum“; v stvari so to izvlečki iz Jordanesa; na nje se naslanja nadaljnja zgodovina dotične zemlje; pri Slovencih, kjer bi bilo izhodišče priselitev akvitanskih Gotov, ni prišlo do kronike v stilu Dukljaninovega dela. Z gotskimi gredo vzporedno hunske kronike, oziroma „vitae Attilae“ in Atilove legende, v katere je vpleteno življenje kakega svetnika. Atila je bil nekoč tako omiljen predmet polzgodovinskih prikazov, kakor n. pr. Aleksander Veliki. V gornji Italiji je razširjen v mnogih tekstih „liber Attilae“, ki ima za jedro padec Ogleja (op. 35); tudi v panonskih „Gesta Hunorum“ je Atila osrednja figura; v 15. stoletju nastane spis „Attila“ Italijana Calimacha (ed. Kardos); semkaj spadajo še poglavja Thidrekssage i.t.d.

Že od nekdanj je znano, da je v Dukljaninovi „gotški“ kroniki tako malo zanesljivo gotskih stvari. Poskus J. Rusa²⁸, da raztolmači uvodna poglavja Letopisa kot zgodovino treh bratov Amalovičev, ne pride preko posiljenih analogij; kje n. pr. ostane oseba Teoderika Velikega, o katerem bi morala gotska zgodovina pred vsem govoriti. Nasproti temu je rajnki Stanoje Stanojević²⁹ v nekem majhnem, ali klenem članku opozoril na zmešnjavo, ki vlada v srednjeveški kronistiki glede Totile-Atile, in pripomnil, da spominja naš Totila v mnogočem na Atilo (str. 100). Vpraša se tudi, odkod Dukljaninu vse to. V določnejšo smer pokaže Hauptmann (o.c. 324-5), ko govori o „panonskem blagu“ pri južnih Slovanih. A to se ne sme razumeti tako, da se je P. D. ob panonskih virih le inspiriral, resnica je marveč, da sta I—II poglavji letopisa prenarejeni iz ogrskih „Gesta Hunorum.“

Pod tem naslovom razumemo prikaz hunske zgodovine, ki se z njim začenjajo ogrske kronike izvzemši kroniko anonimnega notarja. Vrsto teh kronik odpira Simon Kézai³⁰ z „Gesta Hungarorum“ (med 1282—1285). Vprašanje, ali so G. H. eksistirala nekoč kot samostojno delo,³¹ moramo z ozirom na Dukljanina potrditi; tukaj namreč najdemo, ob sicer vzporednem poteku dogajanj, vendar mnogo stvari,

ki jih iz sedanjih zapisov G. H. ne moremo obrazložiti; Dukljanin (med 1184—1200) je moral imeti G. H. že pred seboj. in to v stari obliki.

Za „*Gesta Hunorum*“ so se bolj zanimali preiskovalci narodnih tradicij kakor pa poklicni zgodovinarji. F. R. Kaindl³² se zadovolji z nekimi nedostatnimi opazkami; G. Matthaei³³ pa plodonosno obravnava razmerje G. H. do bavarske učene kronistike in junaške priče; J. Bleyerjev obsežen in obenem korenit poskus,³⁴ da dokaže poročila v G. H., v kolikor niso učenega izvora, kot gotsko epsko tradicijo med Ogrji, je zadel ob odločen protest Hauptmannov. Med bavarske vplive smemo šteti tudi soglasje med G. H. in salzburško Konverzijo (op. 54). Izsledki madžarskih proučevalcev so upoštevanj v Szentpéteryjevi izdaji. V tem našem poskusu se bomo ozirali tudi na severnoitalijanske tradicije o Atili; tudi tukaj opazamo, kakor med Bavarci, da postane kralj Atila polagoma osrednja figura hunske zgodovine. V Italiji se da neki tak Atilov življenjepis zasledovati do l. 1288.³⁵ Kronika Giambattista Pigne o zgodovini hiše Este je nam važna tudi radi jugoslovanskih elementov, ki jih v njej nahajamo.

Gesta Hunorum, kojih avtor je moral biti v zgodovinskih virih dobro podkovan, so našla pri drugih narodih dovolj odmeva. Na jugu je priča za to pop Dukljanin, ki je moral imeti pred seboj zelo staro redakcijo tega dela. Glede Arhidakona Tome³⁶ je verjetno, da se je okoristil v dotičnih poglavjih že z Dukljaninom in ne z ogrskim originalom. Odlomek iz G. H. najdemo nadalje v Dandolovi kroniki.³⁷ Glede ogrsko-poljske kronike³⁸ smatra Kaindl (o.c. 3—4, 28), da imamo v njej prvi zapis ogrskih tradicij o Atili; proti temu govori kronologija naših del, v kolikor je utrjena. Ogrsko-poljsko kroniko pripisujejo danes XIV. in ne več XII. stoletju. Mislim, da sloni tudi to delo na poročilih ogrske hunske kronike, s katerimi pa postopa zelo samovoljno (Bleyer, o.c. 440).

Na vprašanje, zakaj govorita dalmatinska vira o Gotih in ne o Hunih, dasi sta črpala svoja poročila iz hunske kronike, ne bom odgovarjal; dokazati hočem, da so njun vir res „*Gesta Hunorum*“. Pripomnim naj samo, da so gotski elementi, ki jih najdemo v dalmatinskih virih, samo poznejša draperija, ki nikjer ne razdere osnovnih črt prvotne hunske zgodovine, kakor jo je izoblikoval neznani avtor *Gesta Hunorum*.

III. Hunska zgodovina kaže v G. H. in dalmatinskih virih tale potek. Primerjali bomo samo najvažnejše stvari.

1. *Hunska predzgodovina* je podana v G. H. po antičnih in srednjeveških virih; pri Dukljaninu najdemo samo nekako hagiografijo,

ki nas primora, da prestavimo dogodke iz srede 5. stoletja skoro za sto let naprej (Stanojević, o.c. 96 ss.).

2. *Odhod iz domovine.* V G. H. je domovina Hunov Skitija, v hrvaški redakciji „ljudi iz istoka, ki se zovihu Goti“; lat. tekst govori že o „plaga septentrionalis“. Toma dovede svoje Gote 'qui et Sclavi' iz Poljske in Tevtonije. To izvira iz poljskih kronik. Atavistični „residuum“ je, ako smatra Letopis svoje Gote za „gentiles“; bolje poučeni Toma ve, da so bili arijanci. — Kneževsko drevo — Sueuladus³⁹ (Svevlad) kot oče in Bris, Brus, Totilla ter Ostroyllus kot sinovi — pripada samo Letopisu, Toma imenuje edino Totillo. Kakor bomo videli, je Totilla le drugo ime za Atilo, kdo je potem Svevlad, njegov oče? Splošno je znano, da je v najstarejših virih Atilov oče imenovan Mundiuchus (Priscus), Moundzouk (Jordanes); obliko Omnudijs navaja Stritter, Memoriae popul. Pozneje najdemo raznolika druga imena. Gesta Hunorum imajo ime Bendeguck, Bendekus, Benguz, kar je lahko pokvarjeno iz Mundiuchus ali pa posneto po ital. kronikah:⁴⁰ Panductus, hunski veljak, Panduacco, lo zio d'Attila. — Aventinov Waldmar⁴¹ je zapravo Balamber, Balamir, torej Atilov stari oče. Ime Balamber se še vrh tega kontaminira s sličnim Valaravans, kakor se je zval Vinitharjev oče.⁴² Heinrich von München⁴³ imenuje n. pr. Atilovega očeta Vallerades, Valderades; in Grimm nas končno seznanja iz Cod. Pal. 525. z imenom za Atilovega očeta: Sallades.⁴⁴ Mislim, da mi ni treba dalje iskati, Sallades in Svevlad sta gotovo ena in ista oblika. Kako je prišel Dukljanin, do nje, je vprašanje zase.

Pri ditologiji Atila: Totila, o kateri razpravlja Stanojević (o. c. 98—9), je treba razlikovati dvoje 1) Atila se pomeša s Totilom-Badvilom, nesrečnim vzhodno-gotskim kraljem, tako n. pr. v italijanskih kronikah.⁴⁵ 2) V vzhodni Evropi nastane mišljenje, da je „Attila rex Vandalorum“ slovanski vladar. Ker so Huni v Panoniji zasedli nekdanja bivališča Vandalov, je prešlo vandalsko ime na Hune, kakor razvidimo iz stvn. glose: Wandali. Huni.⁴⁶ Na drugi strani pa mešajo srednjeveški viri neprestano Vandale z Wendi, Windi, kar je germansko ime za Slovence. Iz poljskih virov,⁴⁷ kjer je dobilo to mišljenje svojo zadnjo obliko, se je razširilo po ostali Evropi⁴⁸. Ako torej dovede pri Tomi Arhidiakonu Totila-Atila svoje Gotoslave iz češke zemlje, kaže to nazadnje na poljske vire. O drugem bratu, Bris, Brus, ne morem povedati več, ko da nastopa v starih virih Berichus, neki hunski veljak. Ostroilovo⁴⁹ ime pa spada v legendarne tradicije o Hunih. V italijanskih kronikah, ki poročajo o grehu hunske kraljične s psom⁵⁰, se imenuje Atilov ded Ostro-

bald. Naš Ostroyllus odgovarja zgodovinskemu Bledi, ki ga imenujejo G. H. Buda.

3. *Huni ob Tisi*. G. H. poročajo, da dospejo Huni na svojem pohodu do Tise, kjer se za nekaj časa ustavijo; kmalu začno vznemirjati rimsko Panonijo. Latinski Letopis o tem docela molči, hrvaški tekst omeni, da ubijejo Huni nekéga „ogrskega“ kralja in zavzamejo kraljestvo; to poročilo se bo dalo osvetliti iz starejših oblik Gesta Hunorum.

4. *Zavojevanje Panonije*. Poročili v G. H. in Dukljaninu se v glavnem krijeta; pripovedka je spletena iz oskodnih podatkov pri starih avtorjih in iz poznejših kronističnih pripovedk (Bleyer, o. c. 484). Panonija je postala l. 380 domovina vzhodnogotskih in alanskih oddelkov, ki so dospeli tjakaj pod knezoma Alatheus in Safrac, in postali rimski foederati.⁵¹ Mogoče so došli istočasno semkaj tudi Huni, ki so se pa sprva pokoravali Rimu.⁵² Po preteku 50 let se pa posreči Rimljanom izriniti Hune iz Panonije (l. 427). Jordanes poroča, da so pri tem Goti pomagali Rimljanom.⁵³ Gesta Hunorum so se okoristila s temi zgodovinskimi vestmi, toda jih bogato okrasila z neizpričanimi podatki. Hunom se posreči n. pr. s tem, da ponoči prebredejo⁵⁴ pri Sicambriji Donavo, presenetiti Rimljane in njihove gotske zaveznike v taboriščih in jih mnogo pobiti. Ti spet se zbero pri kraju Tárnokvölgy, premagajo Hune in poženo do Tise. Hunom načeluje sedem vojvod, med njimi Atila, ki pa takrat še ni vrhovni glavar; Aventin imenuje kot hunskega kralja Waldmarja. Vest, da so pomagali Rimljanom Goti, je mogel avtor ogrske hunske kronike najti le pri Jordanesu; kot gotski vladar pa nastopa tukaj legendarni Ditricus Veronensis. Za drugo fazo bojov v Panoniji, ki padajo menda v skupno vladarsko dobo Atila in Blede (433—444) in ki prinesejo Hunom definitivno oblast v tej zemlji, manjkajo zgodovinski podatki docela. Matthaei in Bleyer skušata pojasniti pripovedke v G. H. s poročili v Aventinu in drugih bavarskih virih. V Letopisu se polaste Huni že pri prvem navalu panonske zemlje: istrski kralj pade, a dalmatinski se reši v Salono.

Od geografskih imen v G. H. moremo v Dukljaninu prepoznati vsaj dve: Potentiana, kjer se v G. H. snideta Macrinus in Ditricus, se je na jugu razvezalo v po-tenciana, iz česar je nastalo Templana. Kraj, kjer se vrši za Hune nesrečna bitka, Tárnokvölgy, se imenuje v hrvaškem prevodu Trnovina.⁵⁶ Sicer so v dalmatinskem viru razmere precej predrugačene; navedena kraja se imenujeta šele, ko je Panonija zavojevana. Kot rimski poveljnik nastopa v G. H.

Macrinus, Matrinus, Maternus, tetrah Pamfilije, Frigije, Macedonije, *Dalmacije* ... Pri Dukljaninu se imenuje ista osebnost „rex Dalmatorum, qui in civitate magna et admirabili Salona manebat“. Szentpétery omenja glede Macrina, da se zgodovinsko ne da določiti (o. c. 148). A v vlogi Ditrika Veronskega nastopa pri Dukljaninu „rex Istriae provinciae“. Podatek Letopisov je gotovo prvotnejši kakor pa pripovedka ogrskega vira o rimskem kralju Ditriku; to so nemške tradicije, ki so kasneje prirastle na *Gesta Hunorum*.

5. *Atila in Bleda-Buda se ločita*. Od obsežnejšega poročila v *Gesta Hunorum* (Bleyer 499 ss) je ostala v Letopisu vest, da brata ločita po zavojevanju Panonije svoje orožje in da si izbere Totila zapad, a Ostroyllus vzhod kot polje udejstvovanja. Totila v Letopisu svojega brata ne ubije, njemu je marveč namišljena naloga, da postane ustanovitelj dioklitske države.

6. *Atilov pohod v Galijo*. Kézai poroča: na pohodu v Galijo (l. 451) podjarmi Atila najprej Ilirijo (egressus de Sicambria primo Iliricos subiaciens...); drugi teksti G. H. označijo še povrh to vest kot legendarno. Hunski vpad v Ilirijo nam je sicer sporočen za leto 451 (glej dalje), toda o podjarmljenju Ilirije ali celo Dalmacije po Atili ne ve zgodovina ničesar. Nobeden izmed ohranjenih tekstov G. H. nam ni ohranil kake podrobnosti o tem domnevnem Atilovem činu; edino v *Chron. Dubnicense*, pogl. XV (ed. M. Florianus) čitamo ob priliki, ko gre Atila v Italijo: „curiaque celebrata (Attila) egressus de Pannonia in Corinthiam, Stiriam et Dalmatiam occupatisque rebellibus pertransivit“. Smatram, da so bili ti vstaši oni 'Gothi qui et Sclavi', ki jih je bil Atila naselil v Dalmaciji in Iliriji. Z drugimi besedami: za onim podjarmljenjem Ilirije se skriva nekdanje poročilo v *Gesta Hunorum* o ustanovitvi gotoslovanske države v Dalmaciji. Ker pa dalmatinska vira galskega pohoda ne omenjata, je bilo to poročilo naslonjeno na Atilov pohod v Italijo. Imamo pred seboj drzno izmišljotino ogrskega kronista, ki je pa za čudo našla mnogo slepega verovanja.

7. *Atila pred Oglejem*. *Početki gotške države v Dalmaciji, oziroma v „Prilivitu“*. Ko se je Atila (l. 452) dvignil na vojno proti Italiji, je v resnici povedel svoje trume na vojaški cesti od Sirmija preko Aemone do Ogleja; kakih podrobnosti nam stari viri o tem pohodu ne poročajo. Toda poznejše kronike, na čelu jim G. H., prinašajo silno množico izmišljenih vesti in skoro ni večjega mesta, čigar požig ni zapisan Atilu na rovaš. Kézai: „Ethela curia solempniter celebrata egressus est de Pannonia, per Stiriam, Carinthiam et *Dalmatiam* pertransiens, apud urbem Salonam mari adriatico et Spoletum se

conjunxit ubi ambas urbes dirui fecit et cremari...“ (p. IV). Pot, (Stanojević, o. c. 96.) ga vede dalje do Ogleja, toda njegove nadaljnje usode nas tu ne zanimajo. Kakor smo že omenili, nam samo Chron. Dubnicense (p. XV) razodene, da je Atilova pot v Dalmacijo prav za prav kazenska ekspedicija proti tam na novo naseljenim Gotoslavenom. Kézaijevo poročilo ponavlja Dandoloва kronika, samo vest o požigu Salone je izostala.

Izmed dalmatinskih virov, ki pa govore o Totilu in mislijo Atilo, ponavlja hrvaška redakcija besedilo ogrskega vira skoro dobesedno... Krajši je Toma, ki izraža sicer svoj dvom, da bi Totila-Atila razdejal Salono; bilo je samo delno opustošenje, definitivni padec mesta avtor stavi pravilno v poznejšo dobo; ob tej priliki poroča Toma o ustanovitvi gotoslovenske države na hrvaških tleh. Toma govori o „Gothorum tempore“, dasi je iz vsega razvidno, da ni „dux Totilla“ nikdo drug ko hunski kralj Atila ogrskega vira: „etenim dux (Totilla) antequam arma inferret Italiae per partes Dalmatiae vastando transivit, Salonamque urbem ex parte vastavit.“ V Totilovem spremstvu je 7–8 plemiških rodbin iz leške zemlje (de partibus Polonie qui Lingones appellantur). Ti rodovi dobe od Totile *hrvaško* zemljo, v kateri bivajo redki vlaški koloni. Novi prišleki so Sloveni: „Gothi a pluribus dicebantur et nichilominus Sclavi...“ Začeli so imeti lastne kneze. Nekaj še izvemo iz ogrsko-poljske kronike. Ko se mudi Aquila (!) pred Oglejem, mu dospe vest, da so Hrvati in Slavonci ubili kralja — ni povedano, ali ga je Aquila sam postavil: „numquam erit rex super nos, sed nos ipsi regnavimus“. Aquila se poda na pot, da ukloni nezadovoljneže — Zatem poroča Pigna v zgodovini hiše Este, da je podjarmil Atila leta 451 (recte 452) pred pohodom v Italijo dalmatinskega kralja z imenom Asperich, Aspert³⁷ in ga prisilil, da mu sledi v Italijo; ali je to vzeto iz G. H., ne morem določiti.

Pri Tomovem poročilu se moramo najprej spomniti na dvojno rabo imena Totila, ki pomeni tako Atilo kakov Totilo (alias Badvila), Znano je nadalje, da je bila Salona l. 535. od Gotov zavzeta in oplenjena, dasi Totila osebno ni bil udeležen. Predvsem pa je razvidno, da se je Tomov vir okoristil s Prokopijevo vestjo, da so bili prvi Sloveni, ki so l. 551–2 obiskali Dalmacijo, *mogoče Totilovi zavezniki* (Bellum goth. III, 40 — Rački, Docum. 163). Povrh je bilo v srednjem veku razširjeno mišljenje, da so bili Sloveni gotski podložniki. V znanem mestu „Kronike cesarjev in kraljev“ povede meranski knez 'Sclavus sîn man' Rimljanom na pomoč, ko grozi Alarikov vpad v Italijo.

Oglejmo si še na kratko, kaj poročata obe redakciji Dukljaninovega dela; namesto o ustanovitvi gotske države na hrvaških tleh je tu govora o ustanovitvi gotske države v dukljanski zemlji, v „Prilivitu“. Nosilec dejanja je tukaj Atilov brat, Ostroyllus, očitno imamo pred seboj novejšo prireditev:

„Dočim potuje Totila proti Ogleju, zavzame Ostroyllus z veliko vojsko Ilirijo in Dalmacijo, ker ni bilo nikogar, ki bi se mu postavil v bran; nazadnje dospe v Prevalitanijo pri Duklji in se tukaj ustali. Svojega sina pošlje z glavno vojsko na nadaljnja zavojevanja; a cesar v Carigradu izrabi to priliko, da napade Ostroylla z veliko silo in ga pobije. Toda njegovo spremstvo se uspešno brani iz gora, tako da zapusti cesar, ne da bi kaj opravil, zemljo, dioklitski državi je tako zagotovljen obstanek“. — Ogrska kronika ne pride več kot vir v poštev, pač pa lokalne tradicije. Zgodovinsko jedro je menda pohod cesarja Marcijana na hunske čete, ki so l. 451 pustošile vzhodni Ilirik (Pauly-Wissowa, s. Marcianus). Isti cesar je poslal l. 452, čete v hunsko zemljo, da olajša zapadnemu cesarju situacijo (ibid.). Datume teh dogodkov pa moramo v smislu Dukljaninove kronologije premakniti za 100 let, da dobimo zvezo z naslednjim vladarjem.

Tudi elementi ogrsko-poljske kronike (op. 38) z Atilom in Goti se najdejo v Letopisu;⁵⁸ vzrok za Atilovo vmešavanje je kakor tam (nasilna?) smrt domačega vladarja (pogl. XI).

IV. Že z zadnjim odstavkom Letopisa smo zapustili srednjo Dalmacijo in se preselili na jug; tudi v naslednjih poglavjih tvori dukljanska zemlja kronistovo pozornico; svojo snov zajema iz domačih tradicij. Tako že pri naslednjem vladarju, o katerem govori III. poglavje. O Senulatu ali Senudilaju,⁵⁹ sinu in nasledniku Ostroyllovem, dobimo nekaj važnih pojasnil z albanske strani. Hahn zabeleži v svojem potopisu⁶⁰ iz memoarjev Giovannija Musakija, epirskega despota (1510), notico, ki kaže, da je bilo Dukljaninovo delo in njegova koncepcija o velikim ilirsko-albanskem kraljestvu znano tudi v Albaniji. Baš o Senulatu pravi Dukljanin, da se je njegova oblast raztezala od Vinodola do Polonije (Appolonia, južno od Drača). Zatem je opozoril Ekrem bey Vlora⁶¹ na severno-albansko tradicijo, da je krog 550 neki gotski vojvoda, z imenom Gentius, ali Genusius, albansko Gjin, po trdovratnih borbah izsilil od Carigrada, da mu je priznal fevdalno oblast nad Zeto (pokrajino med Kirijem, Drimom in Podgorico). Albanski zakonik, Lek Dukadjini, ima baje gotske osnove. Kazno je, da so to tradicije albanske rodbine Dukadjinov; albansko plemstvo si rado pridodaja imenitne rodovnike (Šufflay).

Albanski in Letopiščev heroj sta eno in isto, tudi imena se krijejo. Senulatus, Senudilaus, Genusius so romanske oblike imena Johannes, Janus; Gjin je pa albanska oblika. V večkrat citirani italjanski Vita Attilae ima važno vlogo bajni padovanski kralj Zenusius de Ruthena (alias Janus, Janusius, Genusius, Bertoni-Foligno, op. cit. 112 et pass). Ni izključeno, da je prišla figura tega borca za svobodo literarnim potom v južno Dalmacijo. Toda prvi vzor je dal pač veliki ilirski kralj Genthios iz Scodre (167. pr. Kr.); naša poročila imajo njegovo zemljo za pozornico.⁶² Albanski Genusius — Gjin je mišljen samo kot vladar Gornje in Spodnje Zete, to je očitvidno pristnejše kot pa Dukljaninovo albansko-ilirsko kraljestvo.

Senulatov sin in naslednik je Selimir, pogl. IV., ki je napolnil svojo zemljo s Sloveni; to je mogoče spomin na prej omenjeno invazijo Slovenov v letih 551-2. Dvoje notic, ki izvirata iz starih redakcij Letopisa, izpopolnjuje naše znanje o tem vladarju. Iz Luccarijevega *Côpioso ristretto* (Šišić, ed. 6, 21) zveemo, da je Selimir mišljen kot sodobnik cesarja Justina (518-27), s katerem je po svoji ženi v sorodstvu. Nadalje poroča Luccari, da je l. 550. utemeljil Selimir Harvoi — ki je pač identičen z našim kraljem — „il regno d'ambidue le Croatie.“⁶³ Kako oskoden je v primeru s temi Luccarijevimi vestmi sedanji tekst Letopisa! Omenil sem te stvari, da dobimo za naslednjega vladarja, Bladina, nekako časovno merilo.

Letopis pripoveduje (pogl. V.): „za časa vladarja Bladina,⁶⁴ sina Selimirjevega, je zapustilo neko mnogoštevilno ljudstvo svoja bivališča ob Volgi, po katerih je bilo imenovano „Vulgari.“⁶⁵ Na svojem pohodu dospe do nekega kraljestva z imenom Senobuia.⁶⁶ Toda sprva Vulgari to zemljo obidejo. Ljudstvo je vodil postaren (vrmenit) mož, ki so ga imenovali „njih jezikom bare, ča jest našim cesar.“ Pod njim je bilo 9 „dužev,“ ki so vladali in sodili narodu“. Dokončni odgovor na vprašanje, ali je tu govora o Obrih ali o Bolgarih, zavisi od pravilne razlage navedenih geografskih imen. Uganka ni tako huda, kakor se zdi: Letopis govori o Dakiji ali Transilvaniji (nemški Siebenbürgen) in o ondotnem gepidskem kraljestvu, ki so ga uničili Obri v zvezi z Langobardi (576-71). Ime Dakija se umakne v srednjem veku nazivu „Trans-ali Ultra-Sylvania“⁶⁷ Črnčić navaja v svoji izdaji (p. XIX) po Orbiniju varianto „in selva.“ Sylloduxia, Silodusia, Sledusia, Seleucia (!) se je razvilo menda iz trans, ultra silvam (Daciae). Ko so prišli z bavarsko kneginjo Giselo nemški kolonisti v Erdelj, se je udomačil zanj naziv Sibir-burgen,⁶⁸ ki je poznan starim ogrskim kronistom in je bil od tam

zasejan tudi k južnim Slovanom; nerazumljivo besedo *Sylloduxia* so sprva glosirali z novejšim nazivom *Simburgia*, nato je bil vnesen še v tekst. Poročilo Letopiščevo, da tujci najprvo Erdelja niso naskočili, temveč ga obšli (mimohojahu), se lepo krije s tem, kar vemo o obrskih premikanjih; Obri so se po svojem prihodu kmalu obrnili na zapad in napadli frankovsko državo, šele nato so v zvezi z Langobardi podvrgli Gepide v Erdelju (Diculescu, *Gepiden*, I, 157).

Zatem glede imena vodje tega naroda. Hrvaški tekst in Marulić smatrata bare, *barris* za apelativ, latinski tekst in Orbini za osebno ime: „*praeerat eis quidam Kris (Boris, 0) quem lingua sua cagan appellabant*“. Pri bare, *barris* misli Šišić na turški naslov *bol'arinъ*, rusko *barinъ*, samo da ta naslov pri Pseudavarih ni sporočen.⁶⁹ Hauptmann najde v lat. tekstu spomin na ofenzivo Bolgarov v 9. stoletju pod vodstvom Borisovim (o.c. 302); ta podmena je nepotrebna. Kakor znano, poroča Konstantin, da so dospeli Hrvati pod neimenovanim očetom arhonta Porgá v svojo novo domovino. Gotovo ni umestno, razlagati to ime kot slovanski „Borko“, ker je tuje, kakor imena sedmih bratov in sestrá, ki spominjajo na 9 „dužev“ Letopisa in na 7 ali 8 aristokratskih plemen pri Tomi. Konstantinov Porgá (indeclinabile) smemo čitati kot **borgá*, **bargá*⁷⁰. Vrh tega izgine -g- v nekih turških dialektih, ko je postal spirantičen⁷¹, in imena v Letopisu bare, *barris*, Boris se nam razkrijejo kot paralelne oblike Konstantinovega Porgá. Mogoče smemo semkaj še pristaviti ime dalmatinskega vojvode Bargota, ki ga najdemo v italijanski „*Vita Attilae*“ obenem z Asperichom (Aspertom) in Svadochom (op. 57). Ker zbere navedeni italijanski vir pred Oglejem razne glasovite junake srednjega veka, si smemo misliti, da je imel bare, *barris*, Porgá važno vlogo v tradiciji hrvaški. Ne smemo ga istovetiti z obrskim Bajankhanom, beseda je *apelativ*.

Konstantin Porfirogenet prikazuje prihod Hrvatov tako, da zasedejo najprej Dalmacijo, nato pa pošljejo še čete v Ilirik (Hauptmann, *Germanosl. III*, 338). Glede zadnje točke nam daje Letopis lepo dopolnilo; seveda vodi pri Konstantinu Hrvate Porgájev oče, tukaj pa sam „bare, *barris*“. Letopis pripoveduje: 'Ko sliši Bladin v Duklji o velikem mnoštvu tujcev, se hitro podvrže in ponudi harač (*factus est barri tributarius*)'. To je moralo biti med 614—9.⁷² Stem se loči Bladin iz bizantske oblasti in postane „*tributarius*“ ob Jadranu novonastale Sclavonije,⁷³ ki jo je upravljal v imenu velikega kana mogoče arhont iz Sirmije; ako smemo verjeti Letopisu, je pa ohranila v Diklitiji in zemljah, ki so ji bile pridružene, stara vladarska hiša svoj

položaj. V avarsko dobo spadajo potem takem: *Bladin*, v zadnjih letih svojega vladanja; njegov sin *Ratomirus* in še eden „krivični“ kralj tega rodu. Z njim pa izumre gotoslovenska dinastija: „i on umrše, ne biše več kralji togaj kolina“ (p. VII). Ta gotovo avtentična vest manjka v latinskem tekstu; iz besedila VII. poglavja posnemamo, da je bilo nekdanje obširnejše poročilo o koncu avarske dobe črtano. Mogoče smemo nastaviti za Dukljo leta 660—670 kot završetek avarskih časov. Toda v Sirmiji je leta 757. avarska oblast še neomajana.

Še le za časa kralja Budimira, ki je menda sodobnik papeža Štefana III (IV), l. 768—772, se pojavi v Letopisu v nazivu pokrajin *hrvaško* in *srbsko* ime. Ob koncu tega stoletja nastopijo v Istri *Nimci*, pogl. XX.

V. Pripombe Letopiščeve o narodnih razmerah ob prihodu Bolgarov nam dajejo priliko, da zaključimo ob tej točki svoja opazovanja. *Bladin* se podvrže in„caeperunt se utrique populi valde inter se diligere, id est Gothi qui et Sclavi et Vulgari, et maxime quod ambo populi gentiles essent et una lingua esset omnibus“. — V etnografskem sestavu južnih Slovanov najdemo torej te elemente.

1) Več ali manj romanizirane kolone, ki so jih Sloveni nazivali z germansko izposojenko *Vlahi* (*Walchen*). O njih govori *Kézai* v hunski kroniki (p. IV). Mestno prebivalstvo v Panoniji... Dalmaciji... zapusti z *Atilovim* dovoljenjem zemljo.... „Blackis qui ipsorum fuere pastores et coloni remanentibus sponte in Pannonia“.⁷⁴ Iz G. H. je prešla ta notica k arhidiaconu *Tomi*.⁷⁵ Tukaj je imenovano prebivalstvo, ki ga najdejo na *Hrvaškem* *Totilovi* *Gothi* ali *Sclavi*, koloni, kar je poznejša roka glosirala s snati, snaci: „quia rari in ea (Croatia) coloni < snati > manebant.“ V. Novak čita snaci in veže besedo z alpskim *sanio, *Senne*, planšar. Pri Slovincih kažejo krajevna imena z *Vlah* na daljši obstanek tega elementa.

2) Kar se tiče *gotskega* življa, opozarjam na prvi del te razprave. Tam so se nam, neodvisno od poročil dalmatinskih kronistov, pokazale neke postojanke *gotskega* in *germanskega* življa v naši zemlji, ki so se vzdržale, še po zlomu *gotske* oblasti, v slovansko dobo. *Goti* v *Liburniji* so postali zametek poznejšega *hrvaškega* plemena *Guduscanov* ali *Gačanov*, *Gatanjcev*, kakor se glasi domače ime; na jugu, v *zetski* vladavini, je dobila *gacka* župa ime po *Gotih*. Ob *Donavi* se je ohranilo ime *Brennov*, *Brentov*, *Brondingov* v nazivu plemena *Praedenecentov*. Takih *gotskih* in *germanskih* postojank je bilo še več. V *Epiru*, kjer žive tudi *gotske* tradicije, spominjam na slučaj *Amaloviča Sidimunda*,⁷⁶ ki je živel v dobi *Teodorika* kot

zemljiški gospod v bližini Epidamna (Drača). Jorga⁷⁷ priznava možnost, da so se razvile najstarejše romunske državnice iz prejšnjih gotskih občin, ki so jim vladali njih „judices“. Dejstvo, da so se naselili Slovenci v dotlej gotske pokrajine, je dalo povod, da je bilo, vsaj v učeni rabi, gotsko ime preneseno na Slovence, oziroma na bolgarskih tleh na Protobolgare.

3) Slovenci. V luči teh zgodovinskih činjenic nima poročilo Letopiščevu, da so se združili „Gothi qui et Sclavi“ z novimi masami, ki jih naziva Bolgare, nič presenetljivega. Pod Sclavi je razumeti vse to, kar se je tukaj znašlo slovanskega življa do prihoda Obrov; tako poroča Letopis o kralju Selimiru, da je poklical — pred Obri — množice Slovencev v zemljo. Kdor pa verjame poročilu arhidiakona Tome, da je eksistiralo neko gotskoslovensko pleme, ki je zaposledo Hrvatsko, bo moral to iz starejših gotoslovenskih odnošajev dokazati. Eno je vsekakor trdno, namreč, da ne smatra ne Toma ne Dukljanin *Hrvatov* za Gote; eden in drugi živi v zmoti, da lepi hrvaško ime že od nekdanj na tej zemlji.

4. Pod Letopiščevimi Bolgari so mišljeni Obri: poročilo je v V. poglavju čista zgodovina. Bolgare ali Obre smatra pisec vseskozi za Slovence; verjetno pa se je nahajala v masi novih prišlekov neka socialno opredeljena plast — Hrvati, Srbi in drugi „Sclavarchontes“ (Porfirogenet),⁷⁸ ki je pripadala, kolikor moremo po redkih jezikovnih ostankih soditi, obrsko-turškemu jeziku. — *Germanški* elementi pri tej novi doselitvi niso bili udeleženi.

Končno moramo pripomniti, da zavzamejo po Letopisu novi prišleki zemljo tekom obrske invazije;⁷⁹ o poznejšem prihodu Hrvatov tu ni govora (Konstantin); gotovo se krije Dukljaninov prikaz z zgodovinskimi dejstvi. Poznejši upori Slovencev proti avarskohrvaškim knezom so notranja zadeva teh vladavin. Dočim govore zapadni viri o Avarih le z gnusom, so Vulgari-Obri za Dukljanina „slovanski brati“.

Opazke.

¹ Popa Dukljanina Letopis. izd. F. Šišić. Posebna izdanja Srp. Kralj. Akademije, 67. Beograd 1928. Prim. Slavia VIII, (N. Radojčić). Ohranjen je *lat.* tekst z *italijanskim* prevodom Mavra Orbinija; zatem *hrvaška* krajša redakcija, prevedena od Marulića na *lat.* jezik. Editio princeps: Lucius, Amsterdam, 1668. Stari latinski in hrv. tekst izdal Črnčić, Kraljevica, 1874.

² M. Vasmer, Edlinge — Kazaze. Miletičev Sbornik. Sofija 1933. 167. s. — Drugo pri Hauptmannu, Kroaten, Goten und Sarmaten, Germanoslavica, III, 347. Vasmer, Zisl.Ph. XIII, 337.

³ J. Rozwadowski, Roczn. Slaw. VI, 70. J. Kelemina, Germanoslavica, I, Iljinskij, ibid. II 240 (o Vasmeru).

⁴ J. Kelemina, Goti na Balkanu. Časopis za zgodovino in narodopisje, 27 (1932), 121 s. Prim. Germanoslavica III 97 s. (Hauptmann); ZsIph. XIII, 336 (Vasmer). Gámillscheg, Germania Romanica II. zvezek: Die altg. Bestandteile des Ostgermanischen. Za Jugoslavijo so uporabljene Skokovi članki v ZsrPh. 46 et pass. Thallóczy Lajos, Gót uralom Boszniában. Archaeol. értesítő 24 (1904), 289 — 302.

⁵ Krajevno ime Gatančina sela, Lopašič, urbar 1642, 254, cit. pri Mažuraniću sub Gatanac.

⁶ Patsch, Die Lika in der röm. Zeit. Schr. der Balkan-Kommission. Antiqu. Abt. I.

⁷ Rački, Docum. hist. Cròat. št. 233: 1100 županus Lukae.

⁸ Bizantski izraz za nepristne Gote je bil menda Hypogothoi, prim. mesto pri Cedr. Hist. Comp. I, 601; ad a. 444. Heinzel, Die ostgot. Heldensage, 34. Wiener Sitzungsberichte 119. Prim. „hypodórius, adj. non omnino dórius, sed ad dórium accedens,“ Stephani, Thesaurus, Append.

⁹ Schumi, Urkunden-und Regestenbuch III: 1202, 1257 Marania, 1194 15. nov. Meirania, 1260 Morania, sicer Merania.

¹⁰ Oblike: Gezico, pisano Gerico, Gaza, Kezca (v Letopisu), Gečecha (v dubr. listinah).

¹¹ Kauffmann, D. A. II. § 103. — Skulkoburg: prim. Gamillscheg, o. c. III, 43; got. *skulka, ogleduh, lat. exculca, biz. skoulka.

¹² „Habuit Narses certamen adversus Sinduald Brentorum regem qui adhuc de Herulorum stirpe remanserat“, Gesta Lang. II, 3. Much, Hoops, Reallex. sub Heruli.

¹³ Matthaei, Rüdiger und die Harlungensage. ZfdA, 43, 320—1, Müllenhoff, DA. II, stran XVI—XVII; Much, ZfdA, 62, 133; J. Markwart, Festschrift für W. Thomsen, 1912, 99 s (meni nedostopno).

¹⁴ E. Schröder, Studien zu den deutschen Münznamen. K Z, 48, 246.

¹⁵ Ramovš, Kratka zgodovina slov. jezika I. Ljublj. 1936: gręđbnica: Chraednicz (1184), svęče: Zwenkach (1238), Zwaekach (1272).

¹⁶ Razlago besede Braničevo iz turškega jezika podaja (po Melichu) Szentpétery (op. 31), str. 92.

¹⁷ Geogr. Bawarus, ca 872. Hauptmann, o.c. 98. Nesigurno po L. Niederleju, Manuel, 104.

¹⁸ Id videns Bela Urosch fugit in *Gothiam terram* et inde venit in Serviam ubique regnavit. Arkiv III. 7 = Mažuranić, 332.

¹⁹ Diculescu, Gepiden, I, 240. Po M. Kosu, ki je izdal Conv. na novo, iz l. 871.

²⁰ Bell. Get. I, 15, ca. 548. Paul. Diac. I, 21, II, 26 (odhod Svabov). Hauptmann, Erläut. zum hist. Atlas von Krain 331.

²¹ Vasmer, ZsIph. II, 527. Prim. kraj. ime *Batuje*: c. 1086 Buttavia, Vip. dolina, Kos III, 385.

²² P. Skok, Vjesnik za arh. i hist. dalm. I 139.

²³ V. Kiparski, Die gemeinlavischen Lehnwörter aus dem German. (Annales Academiae Scient. Fennicae XXXII, 2. Helsinki 1934. — Skok, Zum Balkan latein, IV, ZsrPh. 54 (Separatno).

²⁴ Germain Morin, Une groupe inconnu de martyrs goths dans un sermon anonyme d'origine barbare. Hist. Jahrb. 52 (1932), 178—184.

²⁵ Chlodoveus... Gothis Arrianis ab Aquitania pulsus, in fines Ungariae, qui modo Australes, Stirici, Carnicij et Creli dicuntur. Chron. imperat. et pontificum bavaricum. Cod. Lips. saec. XIV. M G. S S. 24. 220 s. Heinzel, o. c. 29—30

²⁶ Nadaljnja gotica; *denar* iz Bosne: Patsch, Glasnik muz. za Bosnu i Herc. Sarajevo 1900, 559, 568—9. — gotski runski alfabet iz Breze pri Sarajevu: Čremošnik in Sergejevski, Gotisches und Römische aus Breza bei Sarajevo 1930. — gotska (?) bazilika v municipiju Novae, danes vas Runović pri Imotskem, Pauly- Wissowa, XXXIII, polzvezek, sub novae.

²⁷ Chronica Gotorum, 10. st. pri Müllenhoffu, D A. III, 300; Historia Gotorum, Grimm, Deutsche Heldensage 228; Hystoria Goth. Ekkehard, XI—XII st. MG. S S. VIII, 130.

²⁸ J. Rus, Kralji dinastije Svevladičev, Ljubljana, 1931. Prim. Nast. Vjesnik XLI, 76 s. (A. Mayer); Germanoslavica III 101 s. (Hauptmann).

²⁹ Stanojević, O prvim glavama dukljanskega Letopisa. Glas Srp. Kralj. Akademije. 2 razr. 69 (1927), 77—101.

³⁰ M. Florianus, Historiae ungaricae fontes domestici. T. III. Lipsko 1883. — E. Szentpétery, Scriptorum rerum historicarum I. Bdp. 1937.

³¹ Szentpétery, o. c. 135. — E. Moór, Deutsche Spielmannstoffe in Ungarn. Ung. Jahrb. 5 (1925), 255.

³² Kaindl, Studien zu den ung. Geschichtsquellen. Archiv für öst. Geschichte, zv. 88 (gesta Hunorum); zv. 82. (ogrskopolska kronika).

³³ Mathaei, Die bairische Hunnensage. ZsdA. 46, 1 s.

³⁴ J. Bleyer, Die germanischen Elemente der ung. Hunnensage. Paul Braunes Beiträge, 31, 429 s. — Hauptmann, o. c. 319 s.

³⁵ Bertoni-Foligno, La „Guerra d'Attila“, Memorie della Reale Accademia delle scienze di Torino. Serie II, t. LVI (1906), str. 120, op. 1.

³⁶ Thomas Archid., Historia ecclesiae Salonitanae, ed. Fr. Rački. Mon. Slav. Mer. 26. Hunsko kroniko sta uporabljala še: Tomašić, Chron. breve, 16. st. Arkiv IX, 13, Vramecz, Kronika. Mon. Slav. Merid. XXXI (l. 401, 744).

³⁷ Andreae Danduli Chronicon. Muratori, Rer. it. scr. t. XII.

³⁸ Mon. Pol. hist. I, 1864. — Nov tekst priobčil W. Kętrziński v tomu. XXXIV. Rozpraw Wydziału historycz. — fil. Akademiji Umiejęt. w Krakowie, 1897, 355—392. Radojčić, Legenda o smrti hrvatskoga kralja Dimitrija Zvonimira Glas Srp. Kr. Akad. CLXXI. 2 kl. 88.

³⁹ Sueuladus (Orbini), Sviholad (hrv. red.), Senulatus (Lucius). Sueuladus in Senulatus sta dve različni imeni (op. 59).

⁴⁰ Bertoni — Foligno, o. c. 126, 102.

⁴¹ Aventinus, Chronik IV, 2, 1077, cit. pri Matthaei o. c. 8.

⁴² Valaravans (= Valahrabans. Schönfeld, Wörterbuch 251); v Ekkehardu Chron. M G. S S. VIII, 122 Walaradans, Walaradus.

⁴³ Grimm, Deutsche Heldensage, 228.

⁴⁴ Grimm, o. c. 228. Avtor kronike se sklicuje na „Historia Gotorum“.

⁴⁵ Bertoni — Foligno, o. c. 87-8.

⁴⁶ S. Feist, Wörter und Sachen XI (1928), 45. L. Steinberger, Wandalen — Wenden. Arch. f. sl. Phil. 37. 116 s. Wandalus id est winid, Ahd. Gl. IV, 110.

⁴⁷ Chron. Pol. Sil. M G. S S. XIX. 556. Po kneginji Wanda se zove Visla „Wandalus“ in narod „Wandali“ — „quo discisso pars eius Huni dicti sunt, quorum rex fuit primus Atyla rex Wandalorum, quibus multe fuerunt immixte gentes.“

⁴⁸ Thotila rex Hunorum, sive Athila, rex Wandalorum, Belani, germanum suum regnique consortem, peremit. Godefr. de Viterbo, Spec. 85 (M. G. S. S. XXII, 102. Martin iz Opave S. S. XXII, 454: Attila vel Totila.

⁴⁹ Ostroyllus (Luc.), Stroil (hrv.), Odrillus (Dandolo), Ostrivoj (Luccari) cit. Šišić, izdanje, 21.

⁵⁰ Bertoni — Foligno, o. c. 141. A. Krappe, La légende de la naissance miraculeuse d'Attila. Le Moyen Âge 41, 8.

⁵¹ Gotom je bila dodeljena Pannonia Prima, severno od Drave; Kronika cesarjev imenuje deželo Mērān; gotski knez Dietmar starejši zbeži pred Huni v Lombardijo. V resnici je I. 409 odvedel te Gote v Italijo Athaulf.

⁵² Zeuss, Die Deutschen 707 (citat iz Pacata)

⁵³ Jord. Get. XXXII, 166: et Hunni post pene quinquaginta annorum invasam Pannoniam a Romanis et Gothis expulsi sunt. Marcell. Com. govori samo o Rimljanih. Hauptmann, o. c. 123

⁵⁴ Post annos natalitatis 377 et amplius Huni ex sedibus suis in aquilonari parte Danubii in desertis locis habitantes, transfretantes Danubium expulerunt Romanos et Gothos atque Gepidos, Conv. (cap. VI, ed. M. Kos, Lj. 1936).

⁵⁵ Bleyer, o. c. 463, 472—3

⁵⁶ Bleyer, o. c. 474, op. „Atilla sepultus est cum Bela, Radica (I) et aliis in taunoch“, Tomašić, Chron. breve, Arkiv IX, 13.

⁵⁷ Asperich di Schiavonia pač identičen s poznejšim bolgarskim vladarjem; v njegovem spremstvu je poveljnik Bargot (Porgá). — Bertoni-Foligno, o. c. 110, 113, 118 (Svadoch).

⁵⁸ Atila se prikaže iznenada v Letopisu v pogl. XII—XIII, kjer obišče dvakrat Prilivit in odrine po drugem obisku v Italijo (I): inde abiit contra occidentalem plagam: torej je to vendar „naš“ Atila, ne kak ogrski kralj (Šišić).

⁵⁹ Obliki Senulatus, Senudilaus je občeval Lucius, ostali teksti mešajo to ime s Sueuladom.

⁶⁰ Despot opomni v začetku, da se govori o nekem regno di Apolo (t. j. Polonia, Duklj.) e Ilyria, čigar kralj Britannio je bil praded Musakijevih, Hahn, Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar. Denkschriften 16, II, 97.

⁶¹ Ekrem Bey Vlora, Spuren germanischen Gewohnheitsrechts in Albanien? Völkischer Beobachter, 1934, 19. nov. št. 323.

⁶² Krajevno ime Medun, vzhodno od ruševin Dokleje, je ohranilo spomin na Medeon, grad kralja Genthia pri Polibiju; Jireček, Romanen, I, 58.

⁶³ Radojčić, Legenda, 10. — Bela in Crvena Hrvatska: Šišić, Povijest Hrvata, I, 456—7.

⁶⁴ Bladin; Vladin; Blandovin, Ireneo della Croce, Hist. di Trieste (1648), 554.

⁶⁵ Hrvaška red. ne imenuje Bolgarov, temveč govori o nekem „puku ispriko rike velike, ka se dii Vellija“.

⁶⁶ Senobuila, Sledusia (hrv.), in regionem Simbagiorum (Marul.); Sylloduxia (Luc.), Silodusia, Seleucia (I), Orbini.

⁶⁷ Srpn. Über Walt pri Otokarju von Horneck, ogr. Erduelu, Erdély, Müllenhoff, DA, II, 85. Jerdel, Vramecz.

⁶⁸ G. Kisch, Germanische Kontinuität in Siebenbürgen. Forsch. und Fortschritte, 12 (1936), 156 s. V ogrskih kronikah najdemo Simburg, Sibenburg, Szentpétery, o. c. 286; Iz Simburgia je nastala koruptela Senobuila, oziroma Simbagiorum (*Simbagiorum).

⁶⁹ Zeuss, o. c. 729, 739. Arnim, ZslPh. IX, 137, 147.

⁷⁰ Cesar uporabljaja grški π za b: $\pi\epsilon\chi$: beg, Markwart, Ung. Jahrb. IX (1929), 85, op. 3.

⁷¹ Prim. De terra Bular (buljar), Anonymi Gesta; Szentpétery, o. c. 114. Protobolgarsko ime Čedad. evangelija Zergobula se kaže v oblikah Zerco, Zer in Zourgou; Ivanov v Miletičevem Sborniku, Sofia, 1933, 638.

⁷² Jireček, Romanen, I, 29, po legendi sv. Demetrija.

⁷³ V Tomi Arh. oblega „dux Gothus“ (Porgá, Bargot?), qui toti praerat Sclavoniae Salono in jo poruši (ca. 614). — Obrski arhont v Sirmiji (l. 757): Rački, Doc. 170. Avarski eksarh Hátzon in rex Perbúndos (plemenski glavar) pri Solunu, ibid. 282, 294. — O *Ratomiru* glej Rus, o. c. 174.

⁷⁴ Diculescu, o. c. 209.

⁷⁵ Budimir, Jugosl. ist. časopis, II, 127; V. Novak, ib. 119. — M. Kos, Slov. naselitev na Koroškem, Geogr. Vestnik, VIII, 138.

⁷⁶ Malchus, Fragm. ed. bonn. 218. N. Jokl, Balkangermanisches und Germanisches im Albanischen. Festschrift der 57. Versammlung der d. Philologen und Schulmänner.

⁷⁷ N. Jorga, Les plus anciens états roumains. *Révue des études slaves*, 1925, 176. — Detschew, Der ostgerm. Ursprung des bulgar. Volksnamens. *Zonf.* III.

⁷⁸ De adm. imp. stran 21 s. Hauptmann, *Germanosl.* III, 338–9.

⁷⁹ Deinde Vulgari jam ex omni parte securi construxerunt sibi villas et vicos et inhabitaverunt terram, quam ceperunt, usque in praesentem diem *Let. V, konec.*

Zusammenfassung.

Die Studie „Zum Libellus Gotorum des Popen Dukljanin (Kap. I–VII)*“ untersucht diese Chronik des ausgehenden 12. Jhs. nach ihren germanischen Elementen. Der erste Teil gibt eine Uebersicht der germanischen Altertümer bei den Südslaven. Das vom Vf. in einem früheren Artikel beobachtete Fortleben des Volksnamens Gote in Ortsbezeichnungen hat die Billigung M. Vasmer's gefunden (*ZsIsIPhil* XIII, 336). Das den Namen Meran, Maeringas etc. zugrunde liegende Thema ist vielleicht germ. *mairia, n., Grenzmarke. *Ahd. Mergoti*: Goten, die innerhalb der römischen Grenzen lebten, got. *Mairiggos*? Weiterhin die Gleichung *Pradenecenti* (alias *Abotriti*): slav. *brědenьсь aus dem germ. Volksnamen *Brenti*, *Brendi*.

Der *Libellus Gotorum*, mit dem sich die weitere Arbeit befasst, enthüllt sich in seinen ersten zwei Kapiteln als eine Bearbeitung der ungarischen *Gesta Hunorum*. *Attila* erscheint aber- wie auch anderswo- unter dem Namen *Totila*, und sein Volk heisst dementsprechend — *Goten*. Der ungarischen Quelle ist der erdichtete Feldzug *Attila's* nach *Dalmatien* und die Gründung eines gotoslavischen (recte hunnoslavischen) Staates daselbst zur Last zu legen. In den Kap. III–IV. werden vom dalmatinischen Chronisten einheimische und albanische Traditionen (die sich aber als gotisch geben!) verarbeitet. Im V. Kapitel erhebt sich die Chronik zur Darstellung wirklicher Geschichte. Es wird der Einfall der *Avaren* („*Vulgari*“) und die Besiedlung der adriatischen Länder mit neuen Slaven berichtet. Der Chronist erwähnt die Eroberung *Siebenbürgens* durch die *Avaren*; das Land wird im kroatischen Text mit deutschem Namen als *Simburgia*, *Simbur-*

giorum terra benannt. Der Name des avarischen Führers bare, barris deckt sich mit dem des kroatischen Führers Porgá bei Konstantin.

Am Abschluss der Völkerwanderung lassen sich im Südslaventum folgende ethnische Komponenten nachweisen: romanisierte Kolonen, Vlahi (Walchen), die nach einer Glosse im Thomas Archidiakonus auch snati, snaci heissen. Sodann „Gothi qui et Sclavi“ d. h. die Bevölkerung bis zur Ankunft der Avaren. Endlich neue Slaven, untermengt mit Avaren. Germanen haben bei der avarisch-slavischen Landnahme kaum mitgewirkt. Wenn schon die von Vasmer beigebrachte Deutung des Wortes kasęgъ aus germ. Kasing zutreffen sollte, so hat das Wort bei den Südslaven nur appellativische Geltung (Edlinger). Thomas Archidiakonus zufolge aber erhalten 7 oder 8 Adelsgeschlechter, die aus dem Lechenlande stammen, von „Totila“ das kroatische Gebiet zugewiesen. Sie sollen „Goten oder Slaven“ genannt worden sein. Diese Nachricht hat für die Beurteilung wirklicher Zustände nur sehr bedingte Bedeutung; sie ist das Resultat von Missverständnissen.

Zum avarischen Lehngut im Slavischen vgl. man besonders das nordtürkische *quazna*, Schatz, Krone, Berneker, 386: russ. *kazná*, Kronkasse, *kaznačėi*, Kassierer, ragus. *kaznac*, collector vectigalium, kajk. 1193 *cazun*, Mažuranić, Prinosi 499, 118: slov. *kazen*, *kazna* masc. Zins, *kaznénik*, Zinsgefäss. Kelemina Glasnik muz. društva XIV, 63.